

АВСТРІЙСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджуються особливості австрійської інтеграційної політики починаючи з часу її зародження і закінчуючи моментом вступу до Європейського Союзу. Проаналізовано причини появи австрійського нейтралітету як єдиної альтернативи у біполярній Європі. Показаний процес трансформації нейтрального статусу Австрії та його пристосування до європейської системи безпеки. Досліджено проблему переорієнтації австрійських поглядів щодо питання вступу до ЄС.

Ключові слова: Австрія, нейтралітет, трансформація, Європейський Союз, інтеграція.

Процес інтеграції Австрійської Республіки до європейських структур був досить складним і тривалим. Основним чинником, який заважав Австрії приєднатись протягом довгого часу до європейських інтеграційних процесів, був її нейтралітет. Але саме набуття нейтрального статусу стало вирішальним фактором для надання Австрії незалежності «великими державами». Найбільше значення в австрійській історії відіграли руйнація соціалістичного табору та трансформація нейтралітету, що дозволило Австрійській Республіці приєднатись до Європейського Союзу.

В історіографії з даної теми важливе значення мають праці, які охоплюють період другої половини ХХ ст., хоча є німецькомовні праці Фрідріха Наумана [1] датовані поч. ХХ ст. В першу чергу важливе значення мають німецькомовні праці Вольфганга Мюллера [2], Г. Кунерта [3], Манфреда Шейха [4] та Жака Делора [5], хоча праці двох останніх авторів в окремих випадках можна використовувати і як джерело, оскільки вони були безпосередніми учасниками подій. Варто згадати англомовні праці Арнольда Супана [6], Урсули Пласнік [7], які в своїх статтях розглядають складний

етап трансформації Австрії після завершення «холодної війни». Особлива увага приділяється входженню Австрійської Республіки до Європейського Союзу. Праця Вільяма Бейдера [8] присвячена історії відновлення Австрії після Другої світової війни.

Цікавою є колективна праця Вольфганга Мюллера, Нормана Неймарка, Арнольда Супана під редакцією російського історика Геннадія Бордюгова [9], яка була видана в Росії і по суті є збірником документів з історії радянської політики в Австрії. До російськомовної історіографії також можна віднести кандидатську дисертацію Кружкова В. А. [10], яка присвячена дослідженню австрійського нейтралітету, а також його трансформації напередодні вступу Австрії до ЄС.

Не оминає тему постійного нейтралітету та інтеграції Австрії до ЄС і українська історіографія. Особливої уваги заслуговує кандидатська дисертація Вдовенко В. М. [11], в якій розглядається особливе значення нейтралітету в європейській системі безпеки та специфіку його трансформації в Австрії на сучасному етапі. Стосується теми стаття Кудряченка А. І. [12], в якій автор приділяє увагу історії зовнішньополітичної активності Австрії.

Важливою на сьогоднішній день є необхідність врахувати усі досягнення зарубіжної та вітчизняної історичної науки, саме тому автор ставить за мету: проаналізувати причини входження Австрії до ЄС. З огляду на поставлену мету, автор визначив такі дослідницькі завдання: дослідити особливості австрійського нейтралітету, визначити специфіку австрійських поглядів щодо питання інтеграції до ЄС.

Ідея приєднання австрійців до інтеграційних процесів у Європі з'явилась на початку ХХ ст. Одним з перших був німецький проект Середньої Європи (Mitteleuropa) Ф. Наумана [1] ще в часи Першої світової війни, але там Австро-Угорська імперія мала виступати у статусі периферії. У міжвоєнний період новостворена Перша Австрійська республіка переживала тяжкий період пошуку власної ідентичності. Після Другої

світової війни Австрія, як колишня територія Третього Рейху, була розділена на 4 зони окупації між США, СРСР, Великою Британією та Францією [8, с. 30].

Радянське керівництво прагнуло закріпити свій вплив у Східній Європі, тобто отримати можливість контролювати політичні процеси в тих державах, які знаходились під контролем радянських військ. Ті з територій, які вважались спірними, керівництво Радянського Союзу намагалося об'єднати в буферну зону. Заступник народного комісара закордонних справ М. М. Литвинов в меморандумі від 11 січня 1945 року визначав, що радянська сфера впливу має охопити Польщу, Угорщину, Чехословаччину, Румунію, Югославію, Болгарію, Туреччину та Фінляндію. В свою чергу, британська зона впливу мала охопити Грецію, країни Бенілюксу, Францію, Іспанію та Португалію. Між цими двома сферами впливу Литвинов прагнув створити «нейтральну зону»: Данія, Німеччина, Швейцарія, Італія, Австрія, «в яких обидві сторони могли кооперувати рівноправно, постійно консультуючись одне з одним» [9, с.11].

В результаті швидкого відновлення Франції та втручання США баланс сил в Європі змістився на користь Заходу. В процесі міжнародних переговорів Сталіну вдалося залишити в переліку нейтральних держав лише Австрію та Швейцарію. Федеральний конституційний закон від 26 жовтня 1955 року проголосив постійний нейтралітет Австрійської Республіки [2, с.275].

Австрія не пішла шляхом Швейцарії: на відміну від Альпійської конфедерації, яка довгий час утримувалася від входження до міжнародних організацій, Австрійська Республіка в грудні 1955 року ввійшла до ООН, а в квітні 1956 року – до Ради Європи [10, с.16].

Новий етап розширення Австрією мережі міжнародних зв'язків був припав на час «ери Крайського», названої на честь федерального канцлера Австрійської Республіки 70-х років ХХ ст. Канцлер запропонував використовувати усі миротворчі, посередницькі та гуманітарні можливості

нейтралітету, а також відійти від політики самоізоляції. Активна діяльність в цьому напрямку здійснювалась по лінії ООН.

В процесі здобуття широкого міжнародного впливу Австрійській Республіці вдалося досягти успіху на Нараді з безпеки і співробітництва в Європі 1 серпня 1975 року. Починаючи з 1979 року Відень стає однією з резиденцій ООН: у Віденському міжнародному центрі знаходиться міжнародне агентство по атомній енергії (МАГАТЕ) і організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) та цілий ряд інших міжнародних організацій [12, с.267].

З початку 80-х років в Австрії посилюється європоцентризм, а вже в 1989 році вона надсилає заявку в Брюссель, але з єдиним уточненням стосовно її нейтрального статусу. Радянський Союз формально був проти приєднання Австрійської Республіки до Європейської Асоціації Вільної Торгівлі (ЕАВТ), а тому був врахований той факт, що ставши частиною Європейських співтовариств Австрія буде «здійснювати державні правові зобов'язання, що витікають з її статусу постійної нейтральної держави, і продовжувати свою політику нейтралітету в якості специфічного вкладу в підтримання миру і безпеки в Європі» [13].

Протягом довгого часу австрійське приєднання до Європейського Співтовариства було найважливішим питанням для місцевих політиків. Велике значення мала чітка позиція соціал-демократів: під керівництвом Франца Враніцького та Петера Янковіча вдалося поступово забезпечити проєвропейську позицію всередині Соціал-демократичної партії. Йорг Хайдер, губернатор Карінтії з 1989 року, в цей час теж підтримав вступ Австрії до ЄАВТ. Андреас Вогенхабер був трохи не єдиним в парламенті яскраво вираженим опонентом європейського шляху. Австрійська народна партія змогла міцно закріпити за собою статус австрійської «Європейської партії» [7, с.59].

Не було бажання приймати Австрію до ЄАВТ і в самій Західній Європі: Франції було досить тяжко уявити об'єднання Німеччини, а тому і щодо

вступу Австрії не було однозначної позиції. Але після тривалих переговорів з Францом Франіцьким президент Франції Франсуа Міттеран погодився з тим, що «третя німецька нація» заслуговує на приєднання до Європейського Співтовариства. Але колишній міністр фінансів Міттерана, а пізніше президент Європейської Комісії, Жак Делор скептично сприймав розширення ЄС протягом 90-х років. Більшої уваги він приділяв створенню єдиної європейської економічної та монетарної системи, а тому прагнув заснувати Європейську економічну зону (ЄЕЗ) [5, с.425].

Події, які відбулися в Східній Європі впродовж 1989-1991 років були пов'язані з глибокою кризою соціалістичної системи, що призвела до розпаду Радянського Союзу. Світова біполярна система була зруйнована, а Австрійська Республіка втратила статус буферної держави. В цей час нейтралітет Австрії зазнає модернізації. У листопаді 1990 року Федеральний уряд зробив заяву країнам учасникам Державного договору, а це – США, СРСР, Великобританії і Франції, що певні обмеження, зафіксовані у статтях 12-16 частини II Договору про відновлення незалежної і демократичної Австрії у «визначеннях, що торкаються воєнної справи та повітряних сполучень», для Австрійської Республіки втратили силу. Одночасно підкреслимо, що ця заява не стосувалася заборони ядерної, біологічної та хімічної зброї [14, с.58].

В період з 1991 по 1994 роки відбувалась активна трансформація європейської системи безпеки. З'явилася можливість для функціонування в ній нейтральних та позаблокових країн. В той же час в австрійській зовнішній політиці відбувся перехід від повного до вибіркового нейтралітету. Відень на перший план висуває необхідність повної інтеграції до європейського співтовариства. З часу розпаду Радянського Союзу та Югославії в Австрійській Республіці відбувалося постійне балансування між двома позиціями: дотримання політики нейтралітету та приєднання до НАТО [6, с.165]. Такий розподіл вносив свої корективи в зовнішню політику Австрії. Зміни, які відбулися в цей період, дали можливість визначити місце

нейтральних і позаблокових країн в інтеграційних процесах Європи не тільки на економічному, але й на безпековому рівні. Пізніше це дозволило забезпечити взаємну відповідність дотримання нейтралітету та участь в європейській системі колективної безпеки в умовах формування європейської системи міжнародних відносин [11, с.5].

1992 рік став вирішальним для усіх сторін Європейської економічної зони, а для Європейського Союзу це був рік «Маастрихту». Ще за три роки до цього в Мадриді був затверджений план створення економічного і монетарного союзу. Цей план був включений до Маастрихтської угоди (підписана 7 лютого 1992 року, ратифікована в листопаді 1993 року), з якої і починається існування Європейського Союзу.

Після того, як Угода про Європейський економічний простір була підписана 2 травня 1992 року, єдиною ціллю для Австрійської Республіки стало повне членство в ЄС. Через рік – 1 січня 1994 року – угода про ЄП була ратифікована. Наприкінці 1992 –поч. 1993 року в Едінбурзі розпочалися переговори про приєднання до ЄС Австрії, Швеції та Фінляндії, хоча з Австрійською Республікою переговори почалися аж з 1 лютого 1993 року [7, с.62]. Алоїз Мокк – міністр закордонних справ Австрії з 1987 по 1995 рр. – також відомий як «батько угоди про прийняття Австрії до ЄС», розпочав переговори з австрійського боку, які успішно завершилися в березні 1994 року. Для покращення рівня переговорів і підтримання австрійських інтересів посол Манфред Шейх та його команда день-у-день працювали в Брюсселі [4].

На національному Референдумі 12 червня 1994 року 66.6% австрійців підтримали рішення про приєднання до ЄС. Цих дві третини більшості – результат активної соціальної та політичної мобілізації суспільства, в якій діюча влада та ЗМІ відіграли не останню роль. 24 липня 1994 року було підписано Угоду про приєднання Австрії до ЄС. Вже з 1 січня 1995 року Австрійська Республіка стала повноправним членом Європейського Союзу.

Погодження Угоди про приєднання Австрії до ЄС продемонструвало, що австрійська політика і дипломатія успішно здала складний екзамен. Вже через шість років вдалося повністю поєднати австрійську політичну та економічну системи з системами інших країн Європейського Союзу.

Велике значення для австрійської інтеграції має переформатування умов участі в Європейській Спільноті, завдяки чому стало можливим приєднання нейтральних та позаблокових держав, в тому числі і Австрії. В сучасній архітектурі європейської безпеки статус нейтралітету чи позаблоковості не суперечить повномасштабній участі європейських нейтральних і позаблокових країн в економічних союзах (ЄС), в системі загальноєвропейської безпеки (ОБСЄ). Але цей статус є несумісним з членством в НАТО через принцип колективної оборони, проте співробітництво з Альянсом є можливим у військово-технічній сфері.

Нейтральні та позаблокові країни можуть брати участь у миротворчих операціях під егідою міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ) на рівні гуманітарної, санітарної, технічної допомоги, а позаблокові держави – на рівні військової допомоги [11, с.5].

Нове трактування нейтрального статусу дозволило Австрії у січні 1994 року стати учасником програми НАТО «Партнерство заради миру». Але дотримуючись принципів активного нейтралітету Австрія відмовитись від європейської колективної оборони та повноправної участі в НАТО.

На нашу думку, для Австрійської Республіки вступ до Європейського Союзу мав епохальне значення. Ця подія докорінно змінила подальшу долю Австрії та дозволила забезпечити економічну стабільність і процвітання в державі. Довгим і важким був шлях до європейської спільноти. Вміла і зважена політика уряду дозволила вберегти Австрійську Республіку від поділу в часи «холодної війни». Після розпаду Радянського Союзу Австрія змогла модернізувати свій нейтралітет, що дозволило приєднатися до ЄС.

Список використаних джерел та літератури

1. Naumann F. Deutschland und Österreich / F. Naumann. – Berlin, 1900; Naumann F. Mitteleuropa / F. Naumann. – Berlin : Georg Reimer, 1915.
2. [Mueller W.](#) Die sowjetische Besatzung in Österreich 1945-1955 und ihre politische Mission / W. Mueller. – Wien : Böhlau, 2005. – 300 S.
3. Kunnert G. Spurensicherung auf dem österreichischen Weg nach Brüssel / G. Kunnert. – Wien, 1992. – 568 S.
4. Scheich M. Tabubruch: Österreichs Entscheidung für die Europäische Union / M. Scheich. – Wien : Böhlau, 2005. – 408 S.
5. Delors J. Erinnerungen eines Europäers / J. Delors. – Berlin : Parthas Verlag, 2004. – 559 S.
6. Suppan A. Austria and Eastern Europe in the Post-Cold War Context: Between the Opening of the Iron Curtain and a New Nation-Building Process in Eastern Europe / A. Suppan / Austria's International Position after the End of the Cold War // Contemporary Austrian studies. – 2013. – Vol. 22. – S. 143–167.
7. Plassnik U. On the Road to a Modern Identity: Austria's Foreign Policy Agenda from the Cold War to the European Union / U. Plassnik / Austria's International Position after the End of the Cold War // Contemporary Austrian studies. – 2013. – Vol. 22. – S. 55–95.
8. Bader W. B. Austria Between East and West, 1945-1955 / W. B. Bader. – Stanford, Calif. : Stanford University Press, 1966. – 250 p.
9. Советская политика в Австрии. 1945-1955 гг. Сборник документов / под ред. и сост. Г. Бордюгова, В. Мюллера, Н. М. Неймарка, А. Суппана. – М. : АИРО-XXI; СПб. : «Дмитрий Буланин», 2006. – 424 с.
10. Кружков В. А. Постоянный нейтралитет Австрии: становление, трансформация и перспективы / автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук / В. А. Кружков. – М., 2009. – 28 с.

11. Вдовенко В. М. Політика нейтралітету і позаблоковості в сучасній архітектурі європейської безпеки / автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / В. М. Вдовенко. – К., 2006. – 22 с.
12. Кудряченко А. І. Зовнішньополітичні засади незалежної України / А. І. Кудряченко // Порівняльний аналіз політичних структур Австрії та України / Доповіді і реферати двостороннього політологічного симпозиуму у приміщенні Австрійського Посольства в Києві 16-18 листопада 1995 р. – Львів, 1996. – С. 264–276.
13. Wortlaut der österreichischen Anträge um Aufnahme in die Europäischen Gemeinschaften vom 17.7.1989 / цит. за Kunnert G. Spurensicherung auf dem österreichischen Weg nach Brüssel. – Wien, 1992. – S. 64.
14. Österreich. Tatsachen und Zahlen. – Wien, 1992. – S. 58.

Австрийский путь к европейской интеграции

В статье исследуются особенности австрийской интеграционной политики начиная со времени ее зарождения и заканчивая моментом вступления в Европейский Союз. Проанализированы причины появления австрийского нейтралитета как единственной альтернативы в биполярной Европе. Показан процесс трансформации нейтрального статуса Австрии и его приспособление к европейской системе безопасности. Исследована проблема переориентации австрийских взглядов по вопросу вступления в ЕС.

Ключевые слова: Австрия, нейтралитет, трансформация, Европейский Союз, интеграция.

Austrian path to European integration

The article deals with the peculiarities of Austrian integration policy since its birth and ending point of entry to the European Union. The causes of Austrian neutrality as the only alternative to bipolar Europe is analyzed in the paper. The transformation of the neutral status of Austria and its adaptation to European

security is considered in the article. The paper is devoted to the problems of reorientation of Austrian point of view to issue of EU accession.

Keywords: *Austria, neutrality, transformation, European Union, integration.*